

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ З ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. О.О.БОГОМОЛЬЦЯ

ПОГОДЖЕНО:

Директор Центрального Методичного кабінету
з вищої медичної освіти МОЗ України
І.С.ВІТЕНКО

“___” _____ 1998 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор Національного медичного
Університету ім. О.О.Богомольця
Є.Г.ГОНЧАРУК

“___” _____ 1998 р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

З ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“СЕКСОЛОГІЯ”

ДЛЯ СТУДЕНТІВ 4-5 КУРСІВ

МЕДИЧНИХ І СТОМАТОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

КИЇВ 1998 рік

Програма створена на кафедрі психіатрії та наркології Національного медичного університету:

Викладач курсу “Сексологія” - доцент, к.м.н. **СЕЛЮКОВ Георгій Іванович**

РЕЦЕНЗЕНТИ: 1. Заступник директора Науково-дослідного інституту загальної та судової психіатрії, к.м.н. **ЖАБОКРИЦЬКИЙ А.М.**
2. Доцент кафедри психіатрії Київської Академії післядипломної підготовки, к.м.н. **ОЛІЙНИК А.В.**

Програма схвалена Цикловою Методичною Комісією з терапевтичних дисциплін НМУ 12 травня 1998 р. протокол №-27

Центральною Методичною Комісією НМУ
25 травня 1998 року, протокол №-12

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Життя людини зумовлено поєднанням двох рівнів - біологічного і соціального та відбувається у різних сферах: професійна праця, суспільна діяльність, сім'я та виховання дітей, відпочинок та розваги. В наслідок статтєвого дїморфїзму людство подїлено навпїл, тому функції жїнок и чоловїкїв в кожній з цих сфер значно вїдрїзняються або мають суттєвї особливостї. Разом з тим, такий статтєвий дїморфїзм зумовлює їснування ще однієї сфери - взаємини чоловїкїв та жїнок, той всесвіт почуттїв, потягїв, думок та дїй по вїдношенню до якого звичайно використовують термін "їнтимне життя". На вїдмїну вїд їнших персонїфіковано-автономних функцій, статтєва дїяльність це єдина "парна" фїзіологїчна функція, тобто така, що природньо вїдбувається не в одному органїзмі: її їснування можливе тїлька за участю двох особин - чоловїка і жїнки. Сексологїя, як мїждисциплїнарна галузь знань ї вивчає їнтимне життя в усїх його аспектах, що складають своерїдний трикутник з біолого-медичних, соціо-культурних та психолого-педагогїчних дослїджень. Вивчення сексуальностї людини неможливе без їнтегрування психологїчних, соціальних, педагогїчних, етико-моральних, антропологїчних, біологїчних, юридичних, етнографїчних, гїгієнічних, релїгїйних, культуральних та медичних дослїджень.

Їнтимне життя - це та сфера людського буття, що стосується будь-якої людини і в будь-якому вїці, В дитинствї закладаються основні поняття про сексуальність чоловїка і жїнки в їх поєднаннї та розбїжностях; формуються статтєве самовїзнання, статтєво-рольова поведїнка, психо-сексуальні орієнтації. Пїдліток вїдчуває вплив перїоду юнацької гїперсексуальностї та отримує перший досвїд сексуального контакту з особою протилежної статї, цей досвїд в подальшому життї буде зумовлювати гармонїйність зрїлої сексуальностї. У кожної людини в будь-якому вїці труднощі сучасного буття повсякчасно впливають на сексуальні функції - найбільш вразливї та чутливї з усїх їнших, в наслідок чого зменшується працездатність, формуються невротичні стани, депресії та їн. Тобто сексуальні вїдносини стають своерїдним барометром глибини, змїсту та ступїню напруги мїжособистностних конфлїктїв Навїть в похилому та старечому вїці сексуальність зберїгає свїй вплив на людину. В наслідок їнволюційних процесїв та пов"язаних з вїком змїн соціальних, професїйних, сімейних та мїжособистностних стосункїв, вїдбувається складний процес сексуальної переадаптації, який супроводжується перебудовою цїнностних орієнтацій особистостї. В цей перїод бувають ї хворобливї варїанти його перебїгу - гїперсексуальність, розгальмування сексуального потягу, тощо.

Сексуальність людини дуже чутлива до дїї не тїльки біологїчних та психологїчних чинникїв, але ї пїддається впливу соціокультурального середовища. Здавна їснуючі необгрунтованї упередження, забобони, хибнї уявлення про "сексуальну норму" тощо, негативно впливають на сексуальну функцію жинок та чоловїкїв, формують рїзні сексуальні дискомфорти, дисгармонії та дисфункції.

Великою прогалиною в пїдготовці лїкарїв, в т.ч. сімейних, є вїдсутність їнтегрованого викладання клїнїчної сексологїї. Вїдомостї про сексуальність людини розпорошенї по багатьох дисциплїнах: урологїї, гїнекологїї, ендокрїнологїї,

психіатрії та ін. Тільки починає формуватися нове направлення в медицині - андрологія.

Мета вибіркової дисципліни “Сексологія” надати можливість студентам всіх факультетів медичних ВУЗів засвоїти основні поняття клінічної сексології та її термінологію; отримати знання про етапи формування сексуальності; про психофізіологічні основи жіночої і чоловічої сексуальності та її проявів в різні вікові періоди; навчити визначенню сексуальної конституції; проведенню сексологічних досліджень (анкетування, інтерв'ю, сексологічне обстеження); ознайомити з принципами визначення сімейно-сексуальних дисгармоній, основними проявами сексуальних дискомфорту та дисфункцій, сексуальних збочень, сексуальних розладів у чоловіків та жінок, питань їх профілактики, лікування та корекції; навчити диференціювати сексуальні порушення від конституціональної та вікової “норми”. В свою чергу освічені лікарі будуть сприяти зменшенню у населення інформаційного “вакууму” з цих питань, який на жаль досі має місце і заповнюється примітивними еротоманічними друкованими матеріалами. Програма розрахована на 36 годин, з яких 28 годин - лекції, 6 годин - семінарські заняття, 2 години - залік.

Викладання вибіркової дисципліни “Сексологія” для студентів всіх факультетів медичних ВУЗів доцільно здійснювати викладачам кафедр психіатрії, які пройшли фахову підготовку та спеціалізацію з клінічної сексології та сексопатології.

ПРОГРАМА

вибіркової дисципліни “СЕКСОЛОГІЯ” для студентів
4-5 курсів медичних та стоматологічних факультетів

1. ПРЕДМЕТ І ЗАДАЧІ КЛІНІЧНОЇ СЕКСОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ. ОРГАНІЗАЦІЯ СЕКСОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ.

1.1. Предмет і задачі клінічної сексології:

1.1.1. Визначення понять: сексологія і сексопатологія

1.1.2. Зв’язки з іншими медичними дисциплінами

1.1.3. Три концепції сексопатології: редуccionістська, комплексна та системна

1.1.4. Моделі викладання клінічної сексології: некоординована, координована, інтегрована

1.2 Історія розвитку клінічної сексології (від прадавньої еротології до сучасних знань, від біолого-медичних до медико-психологічних концепцій)

1.2.1 Доісторичний період

1.2.2 Період спостережень та накопичення знань

1.2.3 Період параметричний

1.2.4 Сучасний період (період сексологічних знань)

1.2.5 Основні напрямки в сексології: локалізаціоністський, енциклопедичний, психоаналітичний

1.3 Організація сексологічної служби

1.3.1. Принципи підготовки та спеціалізації фахівців з сексології та сексопатології, напрямки їх діяльності (гінекологія, андрологія)

1.3.2. Відділення та кабінети сімейного (партнерського) лікарсько-психологічного консультування

1.3.3. Сексологічні кабінети в психоневрологічних диспансерах, клінічних лікарнях та інших медичних закладах

1.3.4. Консультативні центри сексології та андрології

1.4 Основні терміни, що використовуються в сексології та сексопатології. Визначення поняття “сексуальне здоров’я”.

2. СТАТЬ ТА ЇЇ ДЕТЕРМІНАНТИ. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ.

- 2.1. Пренатальний період. Основні принципи та механізми статевого диференціювання. Визначення поняття “стать” (генетична, гонадна, гаметна, гормональна, морфологічна/соматична, громадська/ акушерська, стать виховання)
- 2.2. Парапубертатний період (усвідомлення статевої належності, початок формування статевого самоусвідомлення)
- 2.3. Препубертатний період (визначення статтево-рольових установок, формування стереотипу статево-рольової поведінки)
- 2.4. Пубертатний період (початок етапу формування психосексуальних орієнтацій, тобто статевого потягу або лібідо):
 - перша стадія: становлення платонічного компоненту статевого потягу, платонічне лібідо;
 - друга стадія: формування еротичного компоненту статевого потягу, еротичне лібідо;
 - третя стадія: початок формування сексуального компоненту статевого потягу, сексуальне лібідо
- 2.5. Перехідний період (завершення формування сексуального лібідо та сексуальних орієнтацій; формування “моделей” сексуальної поведінки, юнацька гіперсексуальність)
- 2.6. Період зрілої сексуальності (формування Умовно-Фізіологічного Ритму)
- 2.7. Інволюційний період (регрес лібідо, перебудова цінностних орієнтацій особистості)
- 2.8. Загальні закономірності психосексуального розвитку людини. Уявлення про фази.
- 2.9. Біологія сексуальної поведінки: від тварини до людини.

3. АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТЕВОЇ СФЕРИ

- 3.1. Анатомія геніталій чоловіків (статеві залози, статеві шляхи, додаткові утворення, копулятивні органи)
- 3.2. Анатомія геніталій жінок (статеві залози, статеві шляхи, додаткові утворення, копулятивні органи)
- 3.3. Особливості васкуляризації геніталій жінок та чоловіків
- 3.4. Особливості іннервації геніталій, спінальний та церебральний рівні забезпечення сексуальних функцій
- 3.5. Специфічність нервового забезпечення статевих функцій. Поняття по генітальні та екстрагенітальні ерогенні зони.

4. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СЕКСУАЛЬНОСТІ

- 4.1. Еволюційні механізми, сексуальні біоритми, визначення поняття “сексуальні реакції”
- 4.2. Основні форми статевого життя людини:
 - 4.2.1. Екстрагенітальні форми статевого життя (платонічна любов, танці, гейшизм)
 - 4.2.2. Генітальні форми статевого життя:
 - сурогатні і вікарні (замісні) форми статевої активності (полюції, мастурбація, петтінг);
 - сурогатні форми coitus;
 - нормативний гетеросексуальний coitus;
 - орогенітальні (лябіогенітальні) контакти
- 4.3. Фізіологічні сексуальні реакції чоловіків (лібідо, ерекція, еякуляція, оргазм, полюції). Екстрагенітальні сексуальні реакції. Особливості ерогенних зон. Поняття про “фалоцентричний” тип сексуальності.
- 4.4. Фізіологічні сексуальні реакції жінок (лібідо, любрикація, тумесценція, оргазм). Особливості ерогенних зон (генітальних та екстрагенітальних). Екстрагенітальні сексуальні реакції. Поняття про “дифузний” тип сексуальності, взаємин жіночого оргазму та сатисфакції жінки. Мультіоргастичність та її особливості. Класифікація жіночого оргазму.
- 4.5. Стадії копулятивного циклу:
 - 4.5.1. Фізіологічні складові копулятивного циклу у чоловіка (нейрогуморальна, психічна, ерекційна, еякуляторна, рефрактерна)
 - 4.5.2. Особливості копулятивного циклу у жінки
- 4.6. Поняття “норми” в клінічній сексології (фізіологічна, статистична, індивідуальна або функціональна, психологічна, партнерська, тощо)
- 4.7. Динаміка вікових змін сексуальних функцій у чоловіків (юнацька гіперсексуальність, феномен акселерації, мастурбації; сексуальні ексцеси, умовно-фізіологічний ритм, регрес лібідо)
- 4.8. Динаміка вікових змін стетевих функцій у жінок (ретардація сексуального “пробудження”, залежність сексуальних реакцій від стадій менструального циклу, вагітності та пологів, потенціальна мультіоргастичність)
- 4.9. Поняття про статеву конституцію чоловіків і жінок (шкала векторного визначення статевої конституції), сексуальна формула чоловіка і жінки (квантифікаційна шкала СФЖ та СФЧ).
- 4.10. Параметри coitus (тривалість, техніки, позиції)

5. ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СЕКСУАЛЬНОСТІ

- 5.1. Сексуальність і культура (обряди, символи, забобони та упередження)
- 5.2. Сексуальність і виховання (вплив на формування сексуальності різних форм виховання в дошкільних закладах, в школі, в сім'ї).
- 5.3. Сексуальність і особистість. Складові особистого сексуального досвіду (спостереження в дитинстві за діями тварин, людей, література, кіно-, відео- та аудіоінформація, сексуальні контакти). Поведінка і уявлення. Співвідношення фемінних, маскулінних та андрогінних рис характеру.
- 5.4. Поняття про сексуальну гармонію (системно-структурний аналіз сексуальної гармонії подружньої пари або сексуальних партнерів), її соціальний, психологічний, сімейно-психологічний, сексуально-поведінковий, психофізіологічний та фізіологічний компоненти.
- 5.5. Сімейно-сексуальні дисгармонії (психологічні, сексуальні, змішані) та їх профілактика.

6. ОСНОВНІ СЕКСУАЛЬНІ РОЗЛАДИ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

- 6.1. Терміни та поняття (сексуальний **дискомфорт**, сексуальна **дисгармонія**, сексуальна **дисфункція**; уявлення про порушення фаз копулятивного циклу)
- 6.2. Сексуальні розлади у чоловіків в залежності від порушень фаз копулятивного циклу (лібідо, спонтанні ерекції, адекватні ерекції, еякуляція, оргазм). Поняття "імпотенції".
- 6.3. Сексуальні розлади у жінок (фрїгідність, німфоманія, вагінізм)
- 6.4. Сексуальні відхилення у дітей та підлітків
- 6.5. Сексуальні розлади похилого та старечого віку
- 6.6. Сексуальні розлади при психічних захворюваннях

7. ПЕРВЕРЗІЇ ТА ДЕВІАЦІЇ

- 7.1. Поняття перверзій та девіацій. Етіологія та патогенез
- 7.2. Клініка окремих форм перверзій та девіацій:
 - 7.2.1. Порушення статевого самоусвідомлення (транссексуалізм)
 - 7.2.2. Статеворольові перверзії (садизм, мазохізм)
 - 7.2.3. Порушення психосексуальних орієнтацій з заміщенням сексуального об'єкта (нарцисцизм, ексгібіціонізм, візіонізм, фетишизм, зоофілія, некрофілія)
 - 7.2.4. Порушення психосексуальних орієнтацій за статтю об'єкта (гомосексуалізм)

8. ТЕРАПІЯ СЕКСУАЛЬНИХ РОЗЛАДІВ

- 8.1. Особливості роботи сексолога та сексопатолога з пацієнтами (лікарська етика та деонтологія)
- 8.2. Принцип “парності”
- 8.3. Психотерапевтичні методики (раціональна та суггестивна психотерапія, гіпнотерапія, аутотренінг)
- 8.4. Модифікації секс-терапії. Секс-коуч.
- 8.5. Фізіотерапевтичні методики (ЛВТ-терапія, хлоретилові блокади, рефлексотерапія)

9. САНІТАРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА ЛІКАРЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

- 9.1. Профілактика сексуальних розладів у жінок та чоловіків
- 9.2. Консультативне інформування з питань сексуальності різних контингентів (підлітків та їх батьків, дорослих, вихователів, вчителів)

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

з вибіркової дисципліни «СЕКСОЛОГІЯ» (20 годин)

№-	Тема	годин
1	Предмет і задачі клінічної сексології. Історія розвитку сексології та сексопатології	2
2	Організація сексологічної служби. Основні терміни, що використовуються в сексології та сексопатології. Визначення поняття “сексуальне здоров’я”	2
3	Стать та її детермінанти. Етапи формування сексуальності	2
4	Анатомо-фізіологічні особливості статевої сфери чоловіка. Фізіологічні сексуальні реакції чоловіків. Стадії копулятивного циклу.	2
5	Анатомо-фізіологічні особливості статевої сфери жінки. Фізіологічні сексуальні реакції жінок. Стадії копулятивного циклу жінки.	2
6	Психосоціальні та психологічні основи сексуальності. Основні форми статевого життя людини. Поняття “норми” в сексології (фізіологічна, статистична, індивідуальна або функціональна, психологічна, партнерська)	2
7	Динаміка вікових змін сексуальності. Особливості підліткової та геронтологічної сексології.	2
8	Поняття про сексуальну гармонію, її соціальний, психологічний, сімейно-психологічний, сексуально-поведінковий, психофізіологічний та фізіологічний компоненти. Сімейно-сексуальні дисгармонії (психологічні, сексуальні, змішані), їх причини та профілактика	2
9	Основні сексуальні розлади у чоловіків та жінок. Перверзії та девіації	2
10	Терапія сексуальних розладів	2
	Всього	20

Самостійна робота – 6 годин (в т.ч. ІРС)

ПЕРЕЛІК ЗНАТЬ, ЯКИМИ ПОВИНЕН ОВОЛОДІТИ СТУДЕНТ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ:

1. Історія розвитку сексології та сексопатології.
2. Основні терміни, що використовуються в сексології та сексопатології.
3. Організація сексологічної служби.
4. Основні принципи, механізми та етапи статевого диференціювання.
5. Етапи формування сексуальності людини.
6. Загальні закономірності психосексуального розвитку людини.
7. Біологія сексуальної поведінки.
8. Особливості анатомо-фізіологічного забезпечення статевої сфери чоловіків та жінок.
9. Фізіологічні сексуальні реакції чоловіків (генітальні та екстрагенітальні).
10. Фізіологічні сексуальні реакції жінок (генітальні та екстрагенітальні).
11. Стадії копулятивного циклу.
12. Поняття “норми” в клінічній сексології (фізіологічна, статистична, індивідуальна або функціональна, психологічна, партнерська).
13. Поняття про статеву конституцію чоловіків та жінок.
14. Поняття про сексуальну гармонію, її соціальний, психологічний, сімейно-психологічний, сексуально-поведінковий, психофізіологічний та фізіологічний компоненти.
15. Терміни та поняття: сексуальний дискомфорт, сексуальна дисгармонія, сексуальна дисфункція. Уявлення про порушення фаз копулятивного циклу.
16. Основні сексуальні розлади у чоловіків та жінок.
17. Поняття перверсій та девіацій.
18. Принципи та основні методи терапії сексуальних розладів.

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК, ЯКИМИ ПОВИНЕН ОВОЛОДІТИ СТУДЕНТ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ:

1. Провести попередній етап сексологічного дослідження чоловіка або жінки.
2. Провести сексологічне анкетування.
3. Провести сексологічне інтерв'ю.
4. Визначити статеву конституцію чоловіка за відповідною “Шкалою векторного визначення ...”.
5. Визначити статеву конституцію жінки за відповідною “Шкалою векторного визначення...”.
6. Провести розрахунок та аналіз сексуальної формули чоловіка за відповідною “Квантифікаційною шкалою СФЧ”.
7. Провести розрахунок та аналіз сексуальної формули жінки за відповідною “Квантифікаційною шкалою СФЖ”.

8. Провести системно-структурний аналіз сексуальної гармонії подружньої та партнерської пари.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Форель А. **Половой вопрос**. Под ред. В. М. Бехтерева. СПб.: изд-во «Освобождение», тт. 1-2 Классический труд по сексологии, **1910**. -
2. Имелинский К. **Психогигиена половой жизни**. М., «Медицина», 256 с, **1972**.
3. **Статеві розлади**. Под ред. Й.М.Аптера, Київ, «Здоров'я», 376 с.,**1974**,
4. **Общая сексопатология**. Руководство для врачей. Под ред. Г.С.ВАСИЛЬЧЕНКО, М., «Медицина», 488 с.**1977**,
5. **Частная сексопатология**. Под ред. Г.С.ВАСИЛЬЧЕНКО, М., «Медицина», т.1, 350 с., т. 2, 304 с.,**1983**,
6. Вагнер Г., Грин Р. **Импотенция**. М., «Медицина», 240 с **1985**.
7. Здравомыслов В.И. с соавт. **Функциональная женская сексопатология**. Алма-Ата «Казахстан», **1985**, 272 с.
8. С.Кратохвил. **«Терапия функциональных сексуальных расстройств»**. Перевод с чешского А. Ф. Гордиенко. Под ред. профессора Г. С.Васильченко. Москва-Медицина, **1985**.
9. Имелинский К. **Сексология и сексопатология**. М., «Медицина», **1986**, 242 с.
10. Святощ А.М. **Женская сексопатология**. М., «Медицина», **1988**, 176 с; ил.
11. Кон И.С. **Введение в сексологию**. М., «Медицина», **1988**, 320 с.
12. З.ФРЕЙД **«Психология бессознательного»**. Сборник произведений. , Москва «просвещение» , **«Три очерка по теории сексуальности»**, стр. 123-202.**1989**.
13. **Сексопатология**: Справочник. Под ред. Г. С. Васильченко. М.: Медицина, **1990**. - 576 с. Г. С.
14. Буртянский Д.Л. с соавт. **Медицинская сексология**. Саратов, Изд-во Саратов.ун- та, **1990**, 272 с.
15. Э. Берн. **«Секс в человеческой любви»**. Пер. с английского, Москва, Шедевры мировой науки.**1990**.
16. **Сексология. Энциклопедический справочник**. Минск «БЭ», 351 с.: ил.,**1993**,
17. И. Блох. **«История проституции»**. (История нравов). Пер. с немецкого. Санкт Петербург, Фирма "РИД", Издательство "АСТ-ПРЕСС", **1994**, 544С.: ил.
18. К.Верду, Ж.Кан-Натан, Ж.Коэн, Ж.Торджман, **«Энциклопедия сексуальной жизни для детей»**. Москва «Дом» **1994**.
19. К.Верду, Ж.Кан-Натан, Ж.Коэн, Ж.Торджман, **«Энциклопедия сексуальной жизни для подростков»**. Москва «Дом» **1994**.
20. К.Верду, Ж.Кан-Натан, Ж.Коэн, Ж.Торджман, **«Энциклопедия сексуальной жизни для взрослых»**. Москва «Дом» **1994**.
21. Ф.С. Каприо **«Многообразие сексуального поведения»**. Артанья ,Москва, Классики зарубежной психологии ,**1995**.
22. Р.Крафт-Эбинг. **Половая психопатия**. Пер.с нем. М.: Республика.**1996**, 591с
23. **Аномальное сексуальное поведение**. Под ред. А. А. Ткаченко. М.: РИО ГНЦСиСП им. В. П. Сербского, **1997**. - 426 с.
24. Мастерс У.,Джонсон В., Колодни Р. **Основы сексологии**. М.: Мир, **1998**.-692с.
25. И.С. Кон. **«ВВЕДЕНИЕ В СЕКСОЛОГИЮ»**. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва. Олимп, ИНФРА-М, (Серия "Высшее образование"). - 288 с.: ил. **1999**
26. Г.Ф. Келли. **«Основы современно сексологии»**. СПб., - 896 с.:ил. (Серия «Учебник нового века»). **2000**
27. Н.О. Мальгина, Д.Н. Исаева.- Хрестоматия. Сексология.- СПб, **2001г**.